

Soort in de kijker

Bruine Kiekendief

Glenn Vermeersch

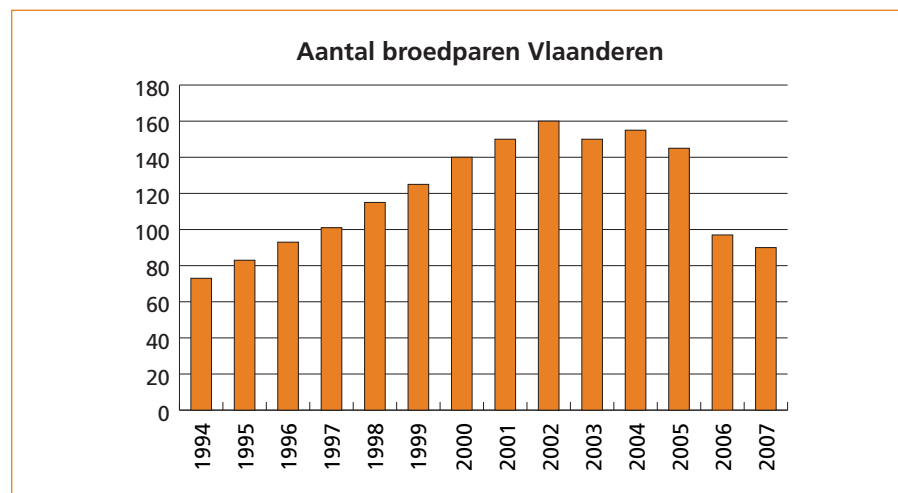
De Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* komt als broedvogel wijdverspreid in Europa voor, met als zwaartepunt de laaggelegen gebieden van Oost- en Centraal Europa. De soort kende tussen de jaren 1970 en 2000 vrijwel overal een stabiele tot stijgende trend, met uitzondering van Zuid-Europa. In een aantal landen neemt de soort echter recent weer licht af. De Europese populatie werd in 2003 geschat op minder dan 140.000 broedparen. Naast Rusland met een schatting van 40.000-60.000 paren, vinden we de belangrijkste aantallen in Oekraïne, Wit-Rusland, Polen, Duitsland en Hongarije (BIRDLIFE INTERNATIONAL 2004). In buurland Nederland geeft de meest recente telling 731 broedparen (2007). Een populatieschatting wordt voorlopig nog niet gemaakt omdat er uit een aantal gebieden nog gegevens ontbreken (VAN DIJK et al. 2009). In de periode van de Nederlandse atlas (1998-2000) werd het bestand er geschat op 1300-1450 paar.

In dit artikel gaan we kort in op enkele aspecten van verspreiding, populatie-evolutie, habitatgebruik en broedsucces bij de Bruine Kiekendief in Vlaanderen. We geven hierbij wat historische informatie maar concentreren ons toch vooral op de periode vanaf het opstarten van het monitoringsproject Bijzondere Broedvogels Vlaanderen (BBV) in 1994. Vanaf dan werden jaarlijks door vele vrijwillige veldmedewerkers zeer volledige gegevens verzameld (DEVOS & ANSELIN 1996, ANSELIN et al 1997, VERMEERSCH et al 2006, VERMEERSCH & ANSELIN 2009). Ook in het kader van de Atlas van de Vlaamse Broedvogels (VERMEERSCH et al 2004) werd de soort goed gekarteerd. De Bruine Kiekendief is, na de Slechtvalk, dan ook wellicht de best geïnventariseerde dagroofvogel in ons Gewest.

Verspreiding en aantalsevolutie

Ten tijde van de Atlas van de Belgische broedvogels 1973-1977 (DEVILLERS et al 1988) broedde het merendeel van de Vlaamse populatie in enkele Noord-Limburgse moerasgebieden. Sindsdien is het areaal sterk uitgebreid en verschoof het zwaartepunt van de verspreiding in westelijke richting. Hierbij ontstonden belangrijke broedkernen in de Kustpolders, het Meetjeslandse Krekengebied, en het Waaslandse Krekengebied met aansluitend het Antwerpse havengebied en de Scheldeoevers. De oostelijke populaties daarentegen, vielen terug tot enkele broedparen.

In 1973-1977 kon de broedpopulatie van de soort geschat worden op een 20-tal broedparen. Voor 1980-1982 geven MAES et al (1985) minstens 35 paren op, terwijl in 1985-1989 de soort op 30-40 paar werd geschat. Sinds de start van het BBV project is de populatie van de Bruine Kiekendief blijven toenemen om tijdens de atlasperiode (2000-2002) maximaal 160 broedparen te bereiken. In de periode 2003-2005 werd de populatie geschat op 140-155 broedparen, in 2006 en 2007 op resp. 92 en 90 paren (VAN DER KRIEKEN 2004, VERMEERSCH et al 2006, VERMEERSCH & ANSELIN 2009). Voor een overzicht van de aantalsevolutie (enkel zekere en waarschijnlijke broedparen/territoria) tussen 1994 en 2007 verwijzen we naar Figuur 1.

Figuur 1. Aantalsevolutie van de Bruine Kiekendief in Vlaanderen (1994-2007)

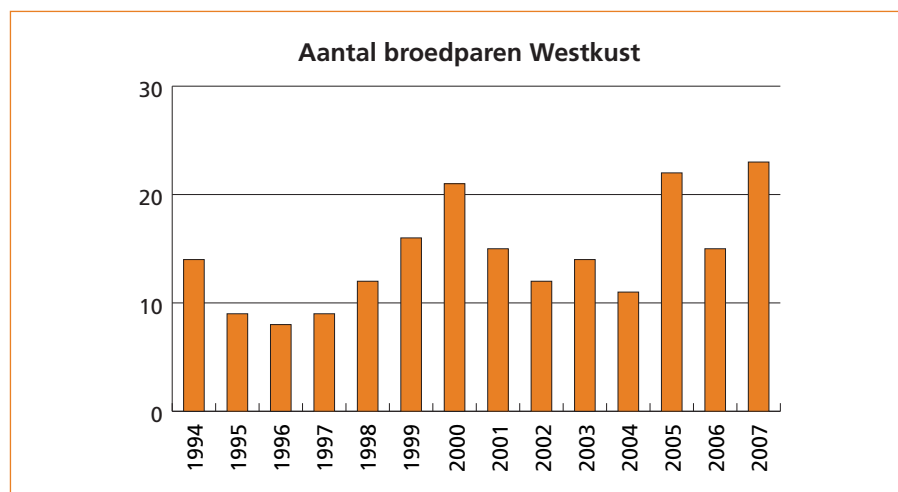
Aantalsevolutie in de belangrijke broedkernen

Kustpolders

Bij de start van het BBV project in 1994 waren de Kustpolders (inclusief IJzervallei) al goed voor de helft van de Vlaamse populatie. In de periode van de broedvogelatlas (2000-2002) werd het bestand er geschat op 70-75 paar. In 2007 is dit aantal wellicht teruggevallen tot een 40-tal paar.

De meeste paren broeden aan de Westkust (inclusief IJzervallei) en aan de Oostkust. Aan de Middenkust komt de soort ook voor maar in lagere aantallen.

In de IJzervallei (vnl. Blankaartgebied) deed zich een toename voor van 3 paar in 1989 tot 10-13 paar in 1993. In 1994 waren er minimum 14 territoria. Buiten de IJzervallei waren er toen nauwelijks broedgevallen bekend. Het verdere verloop van

Figuur 2. Aantalsevolutie van de Bruine Kiekendief aan de Westkust (inclusief IJzervallei), 1994-2007.

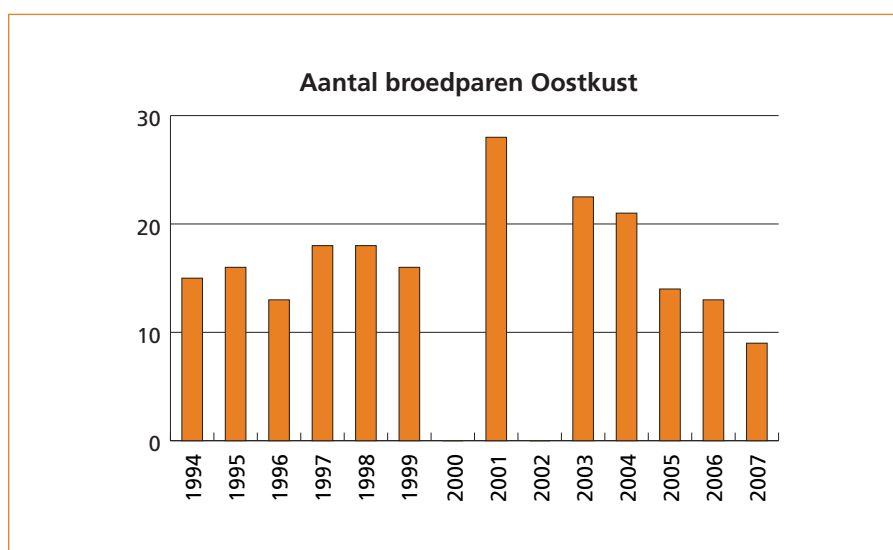

Koen Devos

Figuur 3. Aantalsevolutie van de Bruine Kiekendief aan de Oostkust (1994-2007)

de populatie aan de Westkust en IJzervallei wordt gegeven in Figuur 2. De populatie fluctueert er tussen de 8 en de 23 broedparen, met lage aantallen in de periode 1995-1997 en hogere aantallen in 2000, 2005 en een maximum van 23 in 2007. Daarvan broedt tegenwoordig een groot aandeel buiten de eigenlijke IJzervallei (vnl. poldercomplexen nabij Veurne).

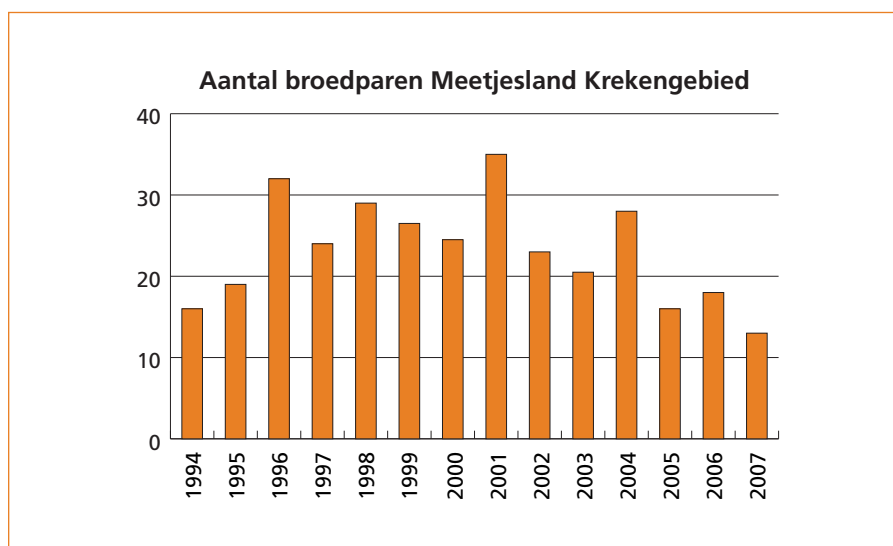
In de Oostkustpolders steeg het aantal broedparen van 6 in 1989 tot 7-9 in 1992 (DE SCHEEMAEKER & DEFOORT 1992) en 15 in 1994. Aan de Middenkust werden in 1994 een 3-5 broedparen geteld. Terwijl de kleine populatie aan de Middenkust vrij constant bleef tussen 3 en 5 broedparen, fluctueerde het broedbestand aan de Oostkust sindsdien tussen 9 en 28 paren (atlasperiode, de figuur geeft de gemiddelde waarde). Vanaf 2005 nemen de aantallen duidelijk af.

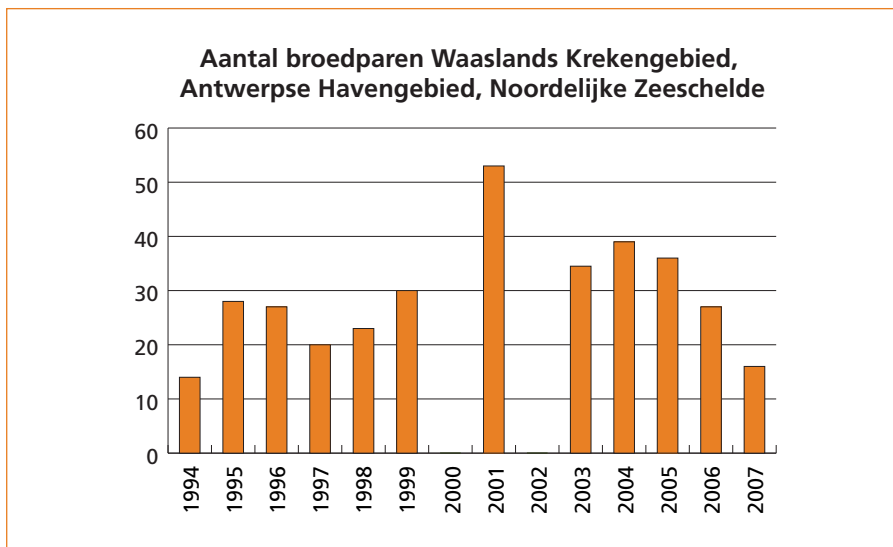

Meetjeslandse Krekengebied

Het Meetjeslandse Krekengebied (Noord-Oost-Vlaanderen) herbergde 7 broedparen in 1981, oplopend tot 10 in 1985 (LUST 1987). In 1994 telde het gebied al 16 broedparen. In de daaropvolgende tien jaar fluctueerde de populatie tussen de 19 en de 35 broedparen (zie Figuur 4). De laatste jaren is de populatie opnieuw gezakt tot op het niveau van 1994, in 2007 zelfs nog iets lager (13 paar).

Figuur 4: Aantalsevolutie van de Bruine Kiekendief in het Meetjeslandse Krekengebied (1994-2007)

Figuur 5. Aantalsevolutie van de Bruine Kiekendief in het Waaslands Krekengebied, Antwerpse Havengebied en noordelijke Zeeschelde (1994-2007)

Waaslandse Krekengebied, Antwerpse Havengebied en noordelijke Zeeschelde

DE BEELDE (1992) beschrijft de evolutie van de Bruine Kiekendief in deze regio van 1975 tot 1991. In het Waaslandse Krekengebied was er in 1978 een eerste broedgeval, vanaf 1980 telkens 2 en vanaf 1987 telkens 3 broedgevallen. In 1994 werden 3-4 broedparen geteld. In het Linkeroevergebied (inclusief Tielrode) was er een eerste zeker broedgeval in 1980, maar pas vanaf 1987 worden de aantallen hoger met verschillende jaren van 6-7 broedparen. In 1994 werden er voor de totale regio 14 territoria doorgegeven. Vanaf dan nam de populatie toe (met schommelingen) tot een vijftigtal paren tijdens de inventarisatieperiode van de broedvogelatlas (49-57 broedparen, de figuur geeft de gemiddelde waarde, zie Figuur 5). Nadien zijn de aantallen lager met in 2006 en 2007 een duidelijke afname tot slechts 17 broedparen in 2007 (SPANOGHE et al 2008).

Antwerpse Kempen en Limburg

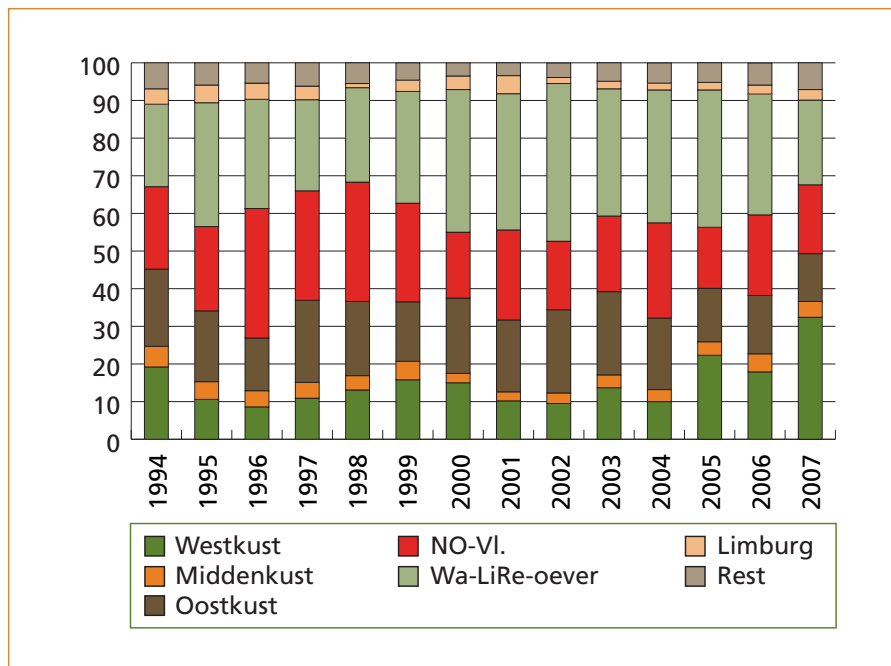
In Limburg was de populatie van 8 broedparen in het begin van de jaren 80 afgenomen tot nog slechts 4 in 1993. (GABRIËLS 1985, GABRIËLS et al 1994). In 1994 werden er 3 broedparen opgegeven. Nadien fluctueerde de populatie tussen de 1 en de 7 broedparen (2001), met sinds 2002 een stabilisatie op 2 broedparen.

Overige regio's

Ieder jaar zijn er enkele broedgevallen buiten de beschreven regio's, zoals bvb in Schelde-Leie, Oost-Brabant, Klein-Brabant en regio Mol. Wij schatten dat dit jaarlijks om hoogstens een 5-tal broedparen gaat.

In Figuur 6 wordt per jaar en per deelgebied het percentage gegeven dat dit gebied bijdraagt tot de totale populatie van het jaar. Bijna de gehele periode van 1994 tot 2007 zijn de gebieden die jaarlijks de hoogste bijdrage leveren de Oostkust, het Meetjeslandse Krekengebied en het complex van het Waaslandse Krekengebied, Antwerpse Havengebied en noordelijke Zeeschelde. Vanaf 2005 vervangt de Westkust echter het Meetjeslandse Krekengebied binnen het trio. De hoogste bijdrage van een individueel deelgebied varieert tussen de 22 en de 37%. Het Meetjeslandse Krekengebied scoort als hoogste in 1996-1998, het Waaslandse Krekengebied, Antwerpse Havengebied en noordelijke Zeeschelde in de periode 1999-2006 en de Westkust in 2007!

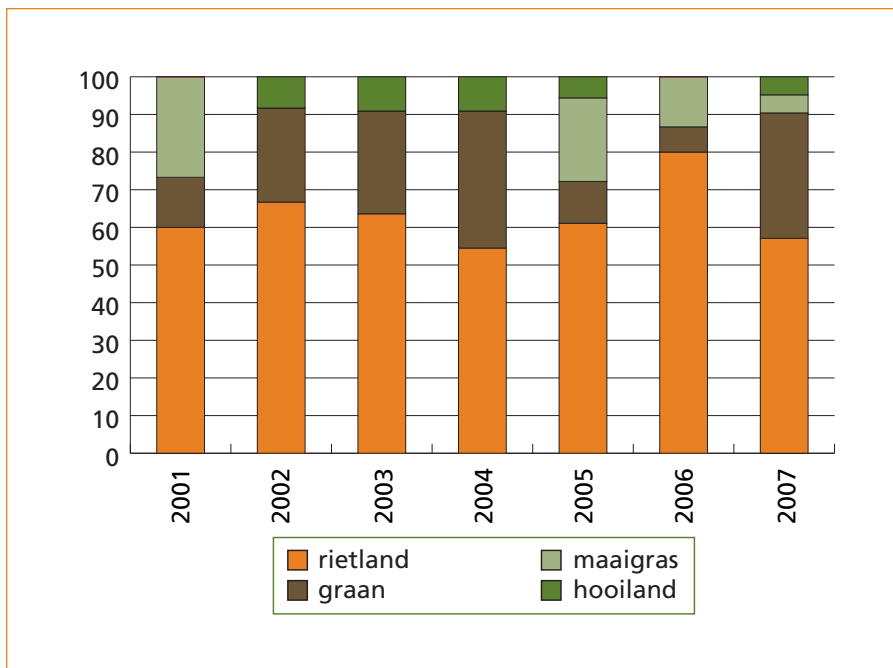
Figuur 6: Relatieve bijdrage (%) per jaar van elk deelgebied tot de totale Vlaamse populatie (100%) dat jaar (1994-2007)

Een directe verklaring voor al deze lokale fluctuaties en verschillen tussen de deelgebieden is niet altijd zo evident en vraagt een uitgebreidere analyse die in de toekomst zal uitgevoerd worden. Tijdelijke toename als gevolg van influx uit de Nederlandse populatie, pieken door goede muizenjaren, afname door tijdelijke habitatverlies, toename door ontstaan van (of aanpassing aan) nieuwe habitats en verstoring (zelfs afschot en vergiftiging) zijn allemaal factoren die hierbij een rol kunnen spelen.

Habitatkeuze

Een goede combinatie van geschikt broedgebied en foerageergebied is noodzakelijk voor het succes van de soort. De Bruine Kiekendief is een typische broedvogel van rietvegetaties die stilstaand, ondiep zoet of brak water afboorden. De voorbije tien tot twintig jaar was er echter een toenemende tendens van broedgevallen in graangewassen (tarwe of gerst) en hooi- en maaigraslanden. De soort jaagt in open, bij voorkeur waterrijke gebieden waarbij vooral kleinere zoogdieren en vogels tot de prooien behoren. Vermits de soort een grondbroeder is, is de soort kwetsbaar voor predatie door landdieren maar in niet-rietvelden ook voor landbouwactiviteiten (uitmaaien). In de Westhoek wordt vanaf 1999 de soort speciaal in het oog gehouden door de Natuurwerkgroep De Kerkuil (DEGRAEVE 1999, website Natuurwerkgroep De Kerkuil) en vanaf 2000 werden beschermingsacties rond de Bruine Kiekendief georganiseerd binnen een ruimer werkingsgebied in de regio IJzer en Polder. Het gebied werd ingedeeld in verschillende zones waar telkens één of twee personen de kiekendieven opspoorde. In de beginperiode werd deze actie uitgevoerd onder de naam "Harrier Rescue", later werd dit het "Project Bruine kiekendieven". Twee beschermingsmaatregelen die worden genomen zijn een vierkant van 10m² rond het nest ongemoeid laten (niet maaien of dorsen), of het nest met de jongen verplaatsen naar een naburig perceel (eerder uitzonderlijk). Voor deze ingrepen ontvangen de landbouwers een vergoeding van het Agentschap voor Natuur en Bos. Een overzicht van het aandeel van broedende Bruine Kiekendieven in 4 verschillende habitats in de Westkust sinds 2001-2007 (afgeleid uit gegevens Degraeve 2001-2008, Website Natuurwerkgroep De Kerkuil) wordt gegeven in Figuur 7.

Figuur 7: Relatief aandeel broedgevallen van Bruine Kiekendief in 4 habitats in de Westkust (2001-2007), gebaseerd op gegevens uit De-graave (Natuurwerkgroep De Kerkuil)

Gedurende de zeven jaar was het aandeel van broedgevallen in rietland steeds het grootste, met fluctuaties tussen 54 en 80%. Op de tweede plaats komt het graan habitat, met een aandeel tussen de 6 en 36%. Maaigras en hooiland scoren veel lager, maar maaigras kan wel bepaalde jaren belangrijker zijn dan graan. De schommelingen in de niet-rietland habitats hangen dikwijls samen met de beschikbaarheid en aantrekkelijkheid van deze milieus in het begin van het broedseizoen. Gegevens van verdeling van habitatkeuze zullen in de toekomst nog verder uitgewerkt worden voor de andere regio's, waarbij ten dele kan gebruikt gemaakt worden van informatie verstrekt in het kader van het BBV-project en uit de broedvogelatlas-inventarisatieperiode.

Broedsucces

Alhoewel niet in elke deelgebied volledige gegevens voorhanden zijn over het broedsucces van de Bruine Kiekendief, loont het zeker de moeite om dit te analyseren, wat dan ook in de toekomst zal gebeuren. Het kan ons informatie verschaffen over de 'gezondheid' van de populaties en eventueel te nemen maatregelen om de kans op duurzame populaties te verhogen. De door HAMELINCK (2007) gepresenteerde grafiek met enerzijds het aantal aanwezige broedparen en anderzijds het aantal geslaagde broedgevallen in het Meetjeslandse Krekengebied in de periode 1997-2006 toont aan dat het percentage geslaagde broedgevallen varieert tussen de 29 en de 65 %, met vooral in 1997-2002 hogere scores (50% en meer). In 2004-2006 zijn deze wel lager (40% en lager). Cijfers van andere deelgebieden in Vlaanderen zullen een vollediger beeld geven van de lange termijn situatie.

Opvolgen van de soort in de toekomst

In de afgelopen periode is de Bruine Kiekendief, een Bijlage I soort van de Europese Vogelrichtlijn, goed opgevolgd en het is belangrijk dat dit zo kan blijven. Bovendien is ook het noteren van nestkeuzehabitat en het broedsucces heel interessant als extra informatie om enerzijds de gezondheid van de populaties te meten en anderzijds de invloed van het habitatgebruik in te kunnen schatten. In een aantal deelgebieden waar de soort recent achteruit ging, is zo volledig mogelijk inventariseren en eventuele verstoringen noteren, de boodschap.

Koen Devos

Dankwoord

Dit overzicht was niet mogelijk zonder het gebruik van honderden waarnemingen van vrijwillige medewerkers aan het Bijzondere Broedvogels Vlaanderen-project en de broedvogelatlas, en zonder de volgehouden inspanningen van de medewerkers aan het Bruine Kiekendievenproject van de Natuurwerkgroep De Kerkuil. De regio-coördinatoren uit Bruine Kiekendievenrijke regio's verdienen hier zeker een extra dankwoord voor hun blijvende inzet binnen het BBV-project.

Anny Anselin

anny.anselin@inbo.be

Glenn Vermeersch

glenn.vermeersch@inbo.be

Referenties

- ANSELIN A., DEVOS K. & KUIJKEN E., 1997.** Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Vlaanderen in 1995 en 1996. Rapport IN 98/09, Rapport Vlavico 98/01. Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.
- BIRDLIFE INTERNATIONAL, 2004.** Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. Cambridge, UK: BirdLife International. (BirdLife Conservation Series No. 12)
- DE BEELDE T., 1992.** Observaties bij een recent broedgeval van de Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus*, te Temse en het voorkomen van deze soort in het Waasland. Oriolus 58: 119-123.
- DEGRAEVE K., 1999-2007.** Verslagen over Bruine Kiekendieven (Website Natuurwerkgroep Kerkuil)
- DE LUST R., 1987.** Beschouwingen bij de bestandsevolutie van de Bruine Kiekendief (*Circus aeruginosus*) in het noorden van Oost-Vlaanderen. VOT 10:59-78.
- DEVILLERS P., ROGGEMAN W., TRICOT J., DEL MARMOL P., KERWIJN C., JACOB JP, ANSELIN A., 1988.** Atlas van de Belgische Broedvogels, KBIN, Brussel.
- DEVOS K. & ANSELIN A., 1996.** Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Vlaanderen in 1994. Rapport IN 96/20, Rapport Vlavico 96/1. Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.
- DE SCHEEMAEKER F. & DEFOORT T., 1992.** Broedvogels in Noord-West-Vlaanderen in 1992. Mergus 6:213-229.
- GABRIËLS J., 1985.** Atlas van de broedvogels in Limburg. Lisec, Bokrijk-Genk.
- GABRIËLS J., STEVENS J. & VAN SANDEN P., 1994.** Broedvogelatlas van Limburg. Veranderingen in aantallen en verspreiding na 1985. LIKONA, Provinciale Vogelwerkgroep, Hasselt.
- HAMELINCK W., 2007.** Bijzondere Broedvogels in 2006. In: Vogelwerkgroep Noord-Oost-Vlaanderen, Jaarboek 2006 (eindred. W. De Smet & W. Hamelinck), VWG Noord-Oost-Vlaanderen, Eeklo: 187-192.
- MAES P., MEEUS H. & VOET H., 1985.** Broedvogels in Vlaanderen, 1980-1982. Wielewaal 51:185-202.
- SPANOGHE G., GYSELINGS R. & VAN DEN BERGH E., 2008.** Vijf jaar integrale monitoring van broedvogels in en rond de Waaslandhaven. Vogelnieuws, Ornithologische nieuwsbrief van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, 10: 25-31.
- VAN DER KRIEKEN B., 2004.** Bruine Kiekendief, *Circus aeruginosus*. In: Vermeersch, G., Anselin, A., Devos, K., Herremans, M., Stevens, J., Gabriëls, J., Van der Krieken, B. 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Instituut voor Natuurbehoud, Brussel, 162-163.
- VAN DIJK A., HUSTINGS F., KOFFIEBERG K. & PLATE C. 2009.** Broedvogels in Nederland in 2007. SOVON-monitoringrapport 2009/1. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- VERMEERSCH G., ANSELIN A., DEVOS K., HERREMANS M., STEVENS J., GABRIËLS J. & VAN DER KRIEKEN B., 2004.** Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.
- VERMEERSCH G., ANSELIN A., DEVOS K., 2006.** Bijzondere Broedvogels in Vlaanderen in de periode 1994-2005. Populatietrends en recente status van zeldzame, kolonievormende en exotische broedvogels in Vlaanderen. Mededeling INBO.M.2006.2. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- VERMEERSCH G. & ANSELIN A., 2009.** Broedvogels in Vlaanderen in 2006-2007. Mededeling Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel, in druk.